

Krzysztof Wąż*

OBRAZ OBYCZAJOWOŚCI SEKSUALNEJ MŁODYCH KOBIECI I MĘŻCZYŹN. STOSUNEK DO WYBRANYCH NORM ZWIĄZANYCH Z AKTYWNOŚCIĄ SEKSUALNĄ

**THE IMAGE OF SEXUAL MORES AND CUSTOMS OF YOUNG WOMEN AND MEN.
ATTITUDES TOWARDS SELECTED NORMS RELATED TO SEXUAL ACTIVITY**

ABSTRACT: Nowadays, we can observe a fundamental change in the axionormative order related to human sexuality and a change in the role of individual agendas (factors) of sexual socialization. The study presents selected results of a study on the sexual morality of adolescents on the threshold of adulthood, aged 18-19, carried out on a nationwide research sample in 2017. The subject of the study was the attitude of the respondents to social norms related to sexual activity. Most respondents have had their first pre-initiation sexual experience, slightly more than half of the respondents have had their sexual initiation. More often, women have such experiences, which is one of the most important pieces of evidence in changes in the mores of young adults. Respondents support norms that can be described as components of liberal sexual customs. The sex of the respondents is an important factor in differentiating their views. Greater liberalism of young men is manifested, among others, in their relation to norms related to risky sexual behavior. Women significantly more often support norms that relate to sexual health.

KEYWORDS: sexual customs, sexual mores, young adults, sexual activity.

ABSTRAKT: Współcześnie następuje zasadnicza zmiana w ładzie aksjonormatywnym odnoszącym się do seksualności człowieka oraz zmiana roli poszczególnych agend (czynników) socjalizacji seksualnej. W opracowaniu prezentowane są wybrane wyniki badań nad obyczajowością seksualną młodzieży na progu dorosłości, w wieku 18-19 lat, zrealizowanych na ogólnopolskiej próbie badawczej w 2017 roku. Przedmiotem badań był stosunek respondentów do norm społecznych związanych z aktywnością seksualną. Większość badanych ma za sobą pierwsze, przedinicjacyjne doświadczenia seksualne, nieco ponad połowa odbyła inicjację seksualną. Częściej takie doświadczenia mają kobiety, co jest jednym z najważniejszych dowodów zaistnienia zmian obyczajowych. Respondenci wspierają normy, które można określić jako składowe liberalnej obyczajowości seksualnej. Płeć badanych jest ważnym czynnikiem różnicującym ich poglądy. Większy liberalizm młodych mężczyzn przejawia się, między innymi, w ich stosunku do norm związanych z ryzykownymi zachowaniami seksualnymi. Kobiety istotnie częściej wspierają normy, które odnoszą się do zdrowia seksualnego.

SŁOWA KLUCZOWE: obyczajowość seksualna, młodzi dorośli, aktywność seksualna.

W opracowaniu prezentowane są wybrane wyniki badań ilościowych nad obyczajowością seksualną osób w wieku 18-19 lat. Przedmiotem badań był stosunek respondentów do norm społecznych związanych z aktywnością seksualną.

* **Krzysztof Wąż**, dr hab. prof. UZ – Uniwersytet Zielonogórski, Wydział Nauk Społecznych, Instytut Pedagogiki, Zakład Resocjalizacji; e-mail: k.waz@pm.uz.zgora.pl; ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3072-4793>.

Przez obyczajowość najczęściej rozumie się ogół obyczajów przyjętych w danej grupie (zbiorowości). Obyczaje zaś to charakterystyczne dla określonego środowiska (także miejsca i czasu) powszechnie tam znane i respektowane formy zachowania się pewnej zbiorowości społecznej (Wroczyński 2006, s. 756). Zachowania te, przebiegające według określonego wzoru, są wyznaczone systemem wartości, związane z oceną moralną i obarczane sankcjami przymusu moralnego oraz utwierdzone tradycją, a ich nieprzestrzeganie może spowodować niezadowolenie społeczne, a nawet naganę lub karę, wyrugowanie z kręgu wspólnoty (Gajda 2008, s. 25). Obyczajowość seksualna to zbiór uznanych społecznie norm i wzorów (modeli) postępowania odnoszących się do zachowań seksualnych (manifestacji i realizacji potrzeb seksualnych) podejmowanych przez partnerów seksualnych bądź przez pojedynczą osobę (w przypadku zachowań autoerotycznych). Obejmuje ona także zachowania podejmowane w celu zainicjowania związku seksualnego, jego utrzymania lub zakończenia. Niektóre z tych zachowań, uznane przez prawo, religię lub otoczenie społeczne za ważne, poddane są kontroli społecznej mimo ich prywatnego charakteru (Wąż 2010). Tak rozumiana obyczajowość seksualna jest kategorią teoretyczno-metodologiczną, która obejmuje – z jednej strony – stosunek do norm odnoszących się do zachowań seksualnych (to co deklarowane), z drugiej zaś dotyczy tego, co realne, co można zaobserwować w postępowaniu poszczególnych osób, zwłaszcza w zachowaniach podejmowanych wobec partnera seksualnego. Niniejsza definicja stała się podstawą do projektowania badań, których wyniki prezentowane są w tym opracowaniu.

Badanie obyczajowości seksualnej młodych ludzi na progu dorosłości jest dzisiaj ważne z kilku powodów. Po pierwsze, współcześnie następuje zasadnicza zmiana w łańdźcie aksjonormatywnym odnoszącym się do seksualności człowieka. Następuje proces indywidualizacji, uwalniania się jednostek od więzów narzuconych przez tradycję i grupę, odspołecznienie, prywatyzacja seksu i zarazem jego „odmoralnienie”. Wzrasta akceptacja dla sfery zachowań seksualnych, charakteryzujących się relatywizmem moralnym (Simon 2002). Następuje demokratyzacja intymności (rosnące równouprawnienie kobiet i mężczyzn, ludzi lepiej i gorzej sytuowanych) (Giddens 2007) oraz demokratyzacja pożądania (emancypacja relacji seksualnych wcześniej uważanych za dewiacje, np. homoseksualizmu) (McNair 2004), a także medykalizacja (medycyna zastępuje religię, odgrywającą wcześniej rolę dominującej ideologii moralnej oraz instytucji kontroli społecznej, a normy medyczne zastępują normy moralne) (Conrad 1992, s. 209-213; Kluczyńska 2015). Efektem zmian w obyczajowości seksualnej jest zdecydowane zróżnicowanie postaw wobec podejmowania aktywności seksualnej (Środa 2006, s. 71-74).

Po drugie, w okresie ostatniego trzydziestolecia nastąpiły znaczące zmiany w zachowaniach seksualnych młodzieży i osób młodych dorosłych (Oleszkiewicz, Senjko

2013). Obserwuje się odejście od tradycyjnych, opartych na normach religijnych wzorów postępowania, instrumentalizację i uprzedmiotowienie partnera relacji seksualnych, liberalizację i osłabienie kontroli społecznej, w tym kontroli rodziców (Szlendak 2004). Następuje konwergencja ról męskich i kobiecych (Słaboń 2001) oraz „seksualizacja dziewczęństwa” (Zurbriggen i in. 2007; Stadnik, Wójtewicz 2009), która przejawia się, między innymi, w przejmowaniu przez dziewczęta inicjatywy w nawiązywaniu relacji intymnych. Funkcjonujące obecnie wzory ról płciowych nie zastępują przy tym wcześniej obowiązujących, ale pojawiają się obok, tworząc swoiste napięcia między tradycyjnymi i nowymi rolami (Kwiatkowska 1999), odzwierciedlają swoistą ambiwalencję między silnie zakorzenionymi wzorami tradycyjnymi a egalitarnymi, wynikającymi z wymagań współczesności (Paprzycka 2010).

Trzecim istotnym powodem są zmiany obyczajowości seksualnej (w tym coraz szersza skala podejmowania przez młodych ludzi, zwłaszcza przez dziewczęta, współżycia seksualnego) będące jedną ze składowych przemian społecznych, które sprawiają, że coraz trudniejsze staje się ustalenie granicy między młodością a dorosłością. Przyjmuje się, że adolescencja to okres, w którym następuje psychiczna reorganizacja, mająca na celu przystosowanie jednostki do zmian natury biologicznej, które towarzyszą dojrzewaniu. Rozpoczyna się około 10.-12. roku życia i trwa do około 19.-20. roku życia. Okres ten nazywany jest także wiekiem przejściowym, dorastaniem (Obuchowska 2003). Do niedawna podejmowanie przez nastolatków aktywności seksualnej traktowano jako jeden z obszarów doświadczeń adolescentów, który – jako niezbędny warunek rozwoju – nie podlegał zbyt rygorystycznym ocenom (przynajmniej w odniesieniu do nastoletnich chłopców i młodych mężczyzn) w ramach moratorium społecznego (Erikson 2004). Zakładano, że jest to wstęp do rychłego uzyskania statusu człowieka dorosłego, osoby, która w sposób odpowiedzialny podejmie przypisane jej role, w tym małżonka, rodzica. Dzisiaj młodzi ludzie odraczą decyzje, które należy podjąć na progu dorosłego życia, a nawet świadomie rezygnują z realizacji jasno zdefiniowanych dla nich ról i zadań życiowych. Granica między adolescencją a wczesną dorosłością stała się bardzo płynna. W związku z tym wprowadzono pojęcie wschodzącej dorosłości. Ten czas w życiu człowieka można określić jako „wchodzenie”, „wkraczanie” w dorosłość. Jeffrey J. Arnett (2007) uznał je nawet za nowy okres rozwojowy, czyli okres rozpoczynający się około 18. roku życia i trwający przez całą trzecią dekadę życia, szczególnie do około 25.-26. roku życia.

Po czwarte, współcześnie obserwujemy bardzo wyraźną zmianę w roli poszczególnych agend (czynników) socjalizacji seksualnej. Oprócz rówieśników największy wpływ w tym zakresie wywiera kultura popularna, a zwłaszcza media elektroniczne, w tym internet. Potwierdzają to wyniki badań zrealizowanych w 2015 roku przez Instytut Badań Edukacyjnych na ogólnopolskiej próbie 1246 osiemnastolatków. Najważniejszymi

źródłami wiedzy o seksualności – zarazem niedocenianymi przez rodziców – są dzisiaj dla nich rówieśnicy (koleżanki, koledzy, partner lub partnerka/chłopak, dziewczyna) oraz przekaz medialny (fora internetowe, portale, blogi, filmy i czasopisma, także erotyczne i pornograficzne) (Bulkowski i in. 2015). Należy zauważyć, że ma to wpływ na zaburzenia procesu socjalizacji seksualnej nie tylko ze względu na niekontrolowany przez odpowiedzialnych dorosłych (rodziców, nauczycieli) zasób treści, ale także ze względu na specyfikę wpływu medialnego. Można wręcz wyróżnić nowy paradygmat w społecznych ramach kultury, cyberkulturę, w której odbiorca staje się jej aktywnym współtwórcą, a wspólnota wirtualna nie realizuje funkcji kontroli społecznej tak, jak wspólnota sąsiedzka lub zawodowa czy paczka towarzyska, które były wspólnotami kontrolującymi i konformizującymi (Sułkowski 2011). W tym kontekście szczególnie niepokojąca jest realizacja modelu edukacji abstynencyjnej na zajęciach wychowania do życia w rodzinie, brak w podstawie programowej, obowiązujących podręcznikach oraz w tematyce zajęć wielu zagadnień związanych z aktywnością seksualną oraz zdrowiem seksualnym bądź prezentowanie ich w sposób nierzetelny. Świadczą o tym zarówno wyniki badań ilościowych, jak i jakościowych (Bulkowski i in. 2015; Bieńko, Izdebski, Wąż 2016). Niekorzystnie należy także ocenić nasycenie dyskursu politycznego oraz sporów ideologicznych, światopoglądowych kwestiami związanymi z seksualnością człowieka i kwestiami obyczajowymi („walka z ideologią LGTB/gender”).

Materiał i metoda

Badanie „Obyczajowość seksualna” zrealizowano w ramach projektu Zbigniewa Izdebskiego i Polpharmy „Seksualność Polaków 2017”. Autor niniejszego artykułu opracował pytania dotyczące obyczajowości seksualnej. Zgodnie z przyjętą definicją obyczajowości seksualnej, którą przytoczono we wstępie niniejszego opracowania, w badaniu podjęto próbę odpowiedzi na pytanie: Jaki jest stosunek respondentów do norm odnoszących się do podejmowania aktywności seksualnej oraz do funkcjonowania w związku oraz jakie doświadczenia mają w tym zakresie?

W niniejszym artykule zostały zaprezentowane wyniki badań dotyczące stosunku respondentów do wybranych norm społecznych związanych z aktywnością seksualną. W wyniku operacjonalizacji tej zmiennej wyodrębniono normy związane, między innymi, z kontekstem podejmowania aktywności seksualnej, podejmowaniem poszczególnych form tej aktywności, specyfiką aktywności seksualnej podejmowanej w małżeństwie/ stałym związku, stosowaniem antykoncepcji, aborcją oraz korzystaniem z usług seksualnych. Stosunek respondentów do tych norm został zaprezentowany w tym opracowaniu. Ponadto w badaniu uwzględniono także stosunek respondentów do podejmowania aktywności seksualnej przez różne kategorie osób (nastolatków, osoby

w podeszłym wieku, osoby niepełnosprawne), stosunek do osób homoseksualnych oraz stosunek do podejmowania różnych form aktywności w internecie mających związek z seksualnością. Dane uzyskane w tym zakresie nie zostały omówione w niniejszym artykule ze względu na jego ograniczoną objętość. Rezultaty badań dotyczące stosunku do norm związanych z poznawaniem partnera oraz rozstawaniem się z nim zamieszczono w innym opracowaniu (Wąż 2018).

Poglądy respondentów zostały zestawione z ich płcią, a także miejscem zamieszkania, stosunkiem do religii, odbyciem inicjacji seksualnej oraz pozostawaniem w chwili badań w związku. Przy porównaniach rozkładów procentowych zastosowano testy oparte na statystyce Z (test dwustronny). Różnice pomiędzy częstością odpowiedzi wyodrębnionych kategorii osób badanych w tekście artykułu określono jako istotne dla poziomu istotności $p < 0,05$.

Badanie przeprowadzono na reprezentatywnej, losowo-kwotowej próbie osób w wieku 18+, $N = 2500$. W niniejszym opracowaniu przedstawiono wyniki dla nadreprezentacji osób w wieku 18-19 lat. Zbadano 253 osoby, w tym 121 kobiet i 132 mężczyzn. Mieszkańcy wsi stanowili 39,9% próby badawczej, osoby mieszkające w miastach do 100 tys. mieszkańców – 32,8%, badani z miast powyżej 100 tys. mieszkańców – 23,3%. Osób głęboko wierzących oraz wierzących i regularnie praktykujących było wśród badanych 20,6%, wierzących i nieregularnie praktykujących 38,3%, osób niewierzących zaś oraz wierzących, lecz niepraktykujących 30,0% (pozostali respondenci nie potrafili określić swojego stosunku do religii bądź odmówili odpowiedzi). Okres realizacji projektu: grudzień 2016-styczeń 2017. Wykonawca: IQS sp. z o.o. W badaniu zastosowano metodę sondażu diagnostycznego, a w jej ramach dwie techniki: wywiad bezpośredni w domu respondenta oraz samodzielnie wypełnianą ankietę.

Wyniki

Charakterystyka aktywności seksualnej osób badanych

Większość badanych (59,7%) ma za sobą pierwsze, przedinicjacyjne doświadczenia seksualne, istotnie częściej takie deklaracje składały kobiety niż mężczyźni (63,6% vs. 56,1%). Ponad połowa respondentów (52,2%) odbyła także inicjację seksualną (zdefiniowaną w pytaniu jako odbycie pierwszego stosunku waginalnego). W tym przypadku tylko nieco częściej takie doświadczenia mają kobiety niż mężczyźni (54,5% vs. 50,0%). Kobiety istotnie częściej niż mężczyźni deklarują, że z partnerem inicjacji seksualnej łączyło je uczucie miłości (72,2% vs. 54,5%). Osoby, które rozpoczęły życie seksualne, mają za sobą doświadczenia współżycia z czterema partnerami (mężczyźni – 4,94; kobiety – 3,14). Jedna trzecia badanych (34,0%) deklaruje, że obecnie pozostaje w stałym związku. Częściej twierdzą tak kobiety niż mężczyźni (38,8% vs. 29,5%). Kobiety

także częściej niż mężczyźni deklarują, że aktualny związek nie jest pierwszym stałym związkiem w ich życiu (19,8% vs. 9,1%). Wśród badanych jest niewiele osób (9,9% kobiet i 3,8% mężczyzn), które mieszkały lub mieszkają wspólnie ze swoim partnerem.

Stosunek do norm związanych z podejmowaniem aktywności seksualnej

Uznano, że ważnym elementem diagnozy obyczajowości seksualnej w omawianym zakresie będzie stosunek respondentów do tez opisujących normy związane z podejmowaniem aktywności seksualnej w różnych sytuacjach i relacjach (tabela 1).

Tabela 1. Stosunek do norm związanych z podejmowaniem aktywności seksualnej, dane w %, N – mężczyźni 132, kobiety 121

W jakim stopniu zgadza się Pan/i bądź nie zgadza za stwierdzeniem	Zdecydowanie się zgadzam		Raczej się zgadzam		Ani się zgadzam, ani nie zgadzam		Raczej się nie zgadzam		Zdecydowanie nie zgadzam się		Brak danych	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Namiętne pocałunki, pieszczoły w miejscach publicznych są niedopuszczalne	5,3	16,5	17,4	20,7	33,3	27,3	26,5	24,8	15,2	10,7	2,3	0,0
Nie powinno się podejmować stosunków seksualnych z nowo poznaną osobą	15,9	35,5	22,7	28,9	25,8	19,8	23,5	10,7	9,8	5,0	2,3	0,0
Tylko posiadanie w życiu wielu partnerów pozwala poznać bogactwo doznań seksualnych	12,1	5,8	22,0	11,6	28,8	32,2	22,7	28,9	12,9	21,5	1,5	0,0
Nie powinno się podejmować współżycia seksualnego bez głębszego zaangażowania uczuciowego	15,9	36,4	29,5	27,3	34,1	21,5	13,6	13,2	5,3	1,7	1,5	0,0
Należy unikać uprawiania seksu pod wpływem alkoholu w sytuacjach, w których zaburza on kontrolę nad własnym zachowaniem	21,2	43,8	36,4	24,0	19,7	18,2	18,2	11,6	3,8	1,7	0,8	0,8
Nie powinno się uprawiać seksu po spożyciu narkotyków	38,6	52,9	18,9	21,5	23,5	19,0	16,7	4,1	0,8	1,7	1,5	0,8
Nie powinno się podejmować jakichkolwiek zachowań seksualnych wobec partnera bez jego jednoznacznie wyrażonej woli	47,7	43,8	28,0	22,3	19,7	16,5	3,8	11,6	0,0	5,0	0,8	0,8

Oznaczenia: M – mężczyzna, K – kobieta

Źródło: opracowanie własne.

Badani mają zróżnicowany stosunek do przedstawionej im do oceny normy „namiętne pocałunki, pieszczoty w miejscach publicznych są niedopuszczalne”. Istotnie częściej akceptują ją kobiety, a także osoby głęboko wierzące i regularnie praktykujące. Co drugi respondent (51,0%) zgadza się natomiast z tezą, że nie powinno się podejmować stosunków seksualnych z nowo poznaną osobą, przy czym twierdzi tak 64,5% kobiet i tylko 38,6% mężczyzn. Istotnie częściej uznają tę normę także osoby zamieszkałe na wsi i w miastach do 100 tys. mieszkańców, osoby pozostające obecnie w związku, osoby głęboko wierzące i wierzące, a także regularnie praktykujące oraz badani, którzy nie mają za sobą inicjacji seksualnej. Badane kobiety zdecydowanie częściej niż mężczyźni nie zgadzają się z tym, że tylko posiadanie w życiu wielu partnerów pozwala poznać bogactwo doznań seksualnych (50,4% vs. 35,6%). Także osoby pozostające w związku są bardziej krytyczne w odniesieniu do tego założenia. Zdecydowanie mniejsze zróżnicowanie opinii odnotowano w przypadku stosunku do tezy: „nie powinno się podejmować współżycia seksualnego bez głębszego zaangażowania uczuciowego”, przy czym wspierają ją istotnie częściej kobiety (63,6% vs. 45,5%), a także mieszkańcy wsi, badani, którzy nie mają za sobą inicjacji seksualnej, osoby głęboko wierzące i regularnie praktykujące oraz wierzące i nieregularnie praktykujące. Respondentów zapytano także o ich stosunek do podejmowania aktywności seksualnej po spożyciu alkoholu i narkotyków. Uzyskano odpowiedzi wskazujące na to, że większość respondentów akceptuje zarówno nakaz unikania uprawiania seksu pod wpływem alkoholu (62,5%), jak i po spożyciu narkotyków (65,6%). Istotnie częściej aprobatywny stosunek do tych nakazów wykazywały: kobiety, osoby głęboko wierzące i regularnie praktykujące oraz wierzące i regularnie praktykujące, a także badani, którzy nie mają za sobą inicjacji seksualnej. Największą zgodność poglądów respondentów odnotowano w przypadku ich stosunku do przemocy seksualnej. Jednoznacznie sformułowaną normę – „nie powinno podejmować się jakichkolwiek zachowań seksualnych wobec partnera bez jego jednoznacznie wyrażonej woli” – akceptuje 71,1% badanych. W tym przypadku ważne wydaje się to, że istotnie częściej brak aprobaty dla podejmowania zachowań seksualnych o charakterze przemocy wyrażały kobiety, badani będący obecnie w związku oraz osoby wierzące i regularnie praktykujące.

Stosunek do norm związanych z podejmowaniem aktywności seksualnej w małżeństwie/ stałym związku

Z przyjętej definicji wynika, że ważną składową obyczajowości seksualnej są normy związane z relacjami z partnerem, funkcjonowaniem w związku. Respondentów poproszono o odniesienie się do czterech norm związanych z podejmowaniem aktywności seksualnej w małżeństwie lub stałym związku (tabela 2).

Tabela 2. Stosunek do norm związanych z podejmowaniem aktywności seksualnej w małżeństwie/ stałym związku, dane w %, N – mężczyźni 132, kobiety 121

W jakim stopniu zgadza się Pan/i bądź nie zgadza ze stwierdzeniem	Zdecydowanie się zgadzam		Raczej się zgadzam		Ani się zgadzam, ani nie zgadzam		Raczej się nie zgadzam		Zdecydowanie nie zgadzam się		Brak danych	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Utrzymywanie dziewictwa do ślubu jest przestarzałym wymogiem	35,6	33,9	32,6	30,6	22,7	26,4	5,3	5,8	3,0	3,3	0,8	0,0
Seks przedmałżeński jest ważną próbą dla narzeczonych	30,3	27,3	34,1	32,2	26,5	33,1	7,6	3,3	0,8	4,1	0,8	0,0
Celem seksu w małżeństwie jest przede wszystkim posiadanie potomstwa	9,1	10,7	18,2	22,3	30,3	25,6	28,8	21,5	12,9	19,8	0,8	0,0
W stałym związku kobieta ma obowiązek zaspokoić potrzeby seksualne partnera	15,2	9,9	31,1	18,2	37,1	28,9	12,1	26,4	3,8	16,5	0,8	0,0

Oznaczenia: M – mężczyzna, K – kobieta

Źródło: opracowanie własne.

Zdecydowana większość respondentów opowiedziała się za brakiem konieczności utrzymywania abstynencji seksualnej przed ślubem oraz uznaniem seksu przedmałżeńskiego za korzystne doświadczenie dla narzeczonych. Tylko nieliczne osoby badane nie aprobują tezy, że utrzymywanie dziewictwa do ślubu jest przestarzałym wymogiem (8,7%). Istotnie częściej aprobują ten pogląd mieszkańcy miast powyżej 100 tys. mieszkańców, osoby wierzące i nieregularnie praktykujące oraz osoby niewierzące i osoby po inicjacji seksualnej. Równie mało osób nie wspiera poglądu, że seks przedmałżeński jest ważną próbą dla narzeczonych (7,9%). Takie przekonanie istotnie częściej akceptują osoby wierzące i nieregularnie praktykujące oraz osoby niewierzące, a także badani po inicjacji seksualnej. Bardziej zróżnicowane odpowiedzi uzyskano w przypadku oceny normy: celem seksu w małżeństwie jest przede wszystkim posiadanie potomstwa. Najliczniej były reprezentowane oceny negatywne (41,5%). Istotnie częściej odnosili się w ten sposób do tej normy badani niepozostający obecnie w związku, osoby niewierzące oraz osoby po inicjacji seksualnej. Badani zostali także poproszeni, aby odnieśli się do tezy: „w stałym związku kobieta ma obowiązek zaspokoić potrzeby seksualne partnera”. Uzyskano bardzo zróżnicowane oceny, przy czym bardziej aprobowali tę tezę mężczyźni (46,2% vs. 28,1%). Taki pogląd istotnie częściej wspierały także osoby głęboko wierzące i regularnie praktykujące oraz wierzące i regularnie praktykujące.

Stosunek do norm związanych z podejmowaniem różnych form aktywności seksualnej

Ważną składową obyczajowości seksualnej są także normy dotyczące podejmowania poszczególnych form aktywności seksualnej (tabela 3).

Tabela 3. Stosunek do norm związanych z podejmowaniem różnych form aktywności seksualnej, dane w %, N – mężczyźni 132, kobiety 121

W jakim stopniu zgadza się Pan/i bądź nie zgadza ze stwierdzeniem	Zdecydowanie się zgadzam		Raczej się zgadzam		Ani się zgadzam, ani nie zgadzam		Raczej się nie zgadzam		Zdecydowanie nie zgadzam się		Brak danych	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Masturbacja pozwala lepiej poznać swoje ciało i w większym stopniu cieszyć się, przeżywać zaspokojenie swych potrzeb seksualnych	32,6	13,2	33,3	28,9	22,7	47,1	6,8	10,7	3,0	0,0	1,5	0,0
Nie ma nic złego w uprawianiu seksu oralnego (gdy ustami pieśczone są narządy płciowe partnerów), to jedna z form aktywności seksualnej	38,6	24,8	30,3	28,9	22,0	33,9	6,8	8,3	0,8	3,3	1,5	0,8
Nie ma nic złego w uprawianiu seksu analnego (gdy członek wprowadzany jest do odbytu), to jedna z form aktywności seksualnej	18,2	9,9	25,0	14,9	25,0	30,6	21,2	23,1	9,1	20,7	1,5	0,8
Nie ma nic złego w wykorzystywaniu gadżetów seksualnych, wzbogacają one doznania partnerów	28,8	20,7	39,4	37,2	25,0	29,8	6,1	7,4	0,0	3,3	0,8	1,7

Oznaczenia: M – mężczyzna, K – kobieta

Źródło: opracowanie własne.

Badani mają bardzo zróżnicowany stosunek do masturbacji. Ponad połowa z nich (54,5%) wyraziła poparcie dla tezy: „masturbacja pozwala lepiej poznać swoje ciało i w większym stopniu cieszyć się, przeżywać zaspokojenie swych potrzeb seksualnych”, nie zgodził się z tą opinią, co prawda, tylko co dziesiąty respondent (10,3%), ale co trzecia osoba wyraziła opinię ambiwalentną (34,4%). Mężczyźni istotnie częściej wyrażali opinie pozytywne (65,9% vs. 42,1%). Ponadto istotnie częściej wspierały tę tezę osoby niewierzące oraz badani po inicjacji seksualnej. Podobny rozkład częstości odpowiedzi odnotowano w przypadku stosunku respondentów do seksu oralnego oraz analnego.

Nic złego w podejmowaniu tych form aktywności seksualnej istotnie częściej nie widzą mężczyźni, osoby niewierzące oraz badani po inicjacji seksualnej. Należy jednak przy tym zauważyć, że o ile uprawianie seksu oralnego aprobuje zdecydowana większość respondentów (61,7%), to uprawianie seksu analnego zaledwie jedna trzecia z nich (34,4%), a równie liczna grupa (36,8%) wyraża dezaprobatę w odniesieniu do tej formy aktywności seksualnej. Dwie trzecie badanych (63,2%) zgadza się ze stwierdzeniem, że nie ma nic złego w wykorzystywaniu gadżetów seksualnych, wzbogacając one bowiem doznania partnerów. Istotnie częściej takie przekonanie wyrażają osoby niewierzące oraz osoby po inicjacji seksualnej.

Stosunek do stosowania antykoncepcji oraz do aborcji

Stosunek do antykoncepcji oraz aborcji jest bardzo ważnym elementem obyczajowości seksualnej, gdyż ten obszar zachowań jest w sposób szczególny uwikłany w spór religijny, światopoglądowy (a także polityczny). W tym kontekście jednoznaczne poparcie tezy „stosowanie antykoncepcji jest czymś normalnym, świadczy o świadomym stosunku do prokreacji” zarówno przez mężczyzn, jak i kobiety (78,0% vs. 83,5%) można odczytać jako wskaźnik racjonalności poglądów respondentów. Istotnie częściej akceptowali to stwierdzenie badani pozostający obecnie w związku, a także osoby wierzące, ale nieregularnie praktykujące oraz osoby niewierzące. Zróżnicowanie poglądów odnotowano w przypadku stosunku do antykoncepcji postkoitalnej. Jednak większość respondentów uznała ją jako dobre rozwiązanie w sytuacjach awaryjnych (58,9%), co można uznać za wyraz ich liberalizmu. Aprobata istotnie częściej wyrażały kobiety, badani niepozostający obecnie w związku, osoby niewierzące oraz osoby po inicjacji seksualnej. Badanych spytano się także o ich stosunek do naturalnych metod planowania rodziny, które są propagowane przez Kościół katolicki. Poglądy w tej sprawie okazały się bardzo zróżnicowane, a jedna trzecia respondentów nie potrafiła określić swojego stosunku (30,4%).

Też, że stosowanie takich metod jak kalendarzyk małżeński czy metoda owulacyjno-termiczna pozwala na zachowanie harmonii w związku i wspólną troskę o prokreację, istotnie częściej aprobowali osoby najbardziej przywiązane do religii (głęboko wierzące i regularnie praktykujące oraz wierzące i regularnie praktykujące), z kolei istotnie rzadziej pozytywny stosunek do niej deklarowały osoby po inicjacji seksualnej.

Aborcja jest procedurą, która wzbudza najwięcej kontrowersji i wywołuje gorące emocje w sporze światopoglądowym, nie tylko w Polsce. Respondentów poproszono o odniesienie się do dwóch tez opisujących stosunek do przerywania ciąży. Pogląd, że „aborcja powinna być dostępna w sytuacjach zagrażających zdrowiu i życiu kobiety oraz poważnych wad płodu” wsparło dwie trzecie badanych (66,8%), przy czym istotnie częściej aprobowali tę tezę kobiety, mieszkańcy miast powyżej 500 tys. mieszkańców,

Tabela 4. Stosunek do stosowania antykoncepcji oraz do aborcji, dane w %, N – mężczyźni 132, kobiety 121

W jakim stopniu zgadza się Pan/i bądź nie zgadza ze stwierdzeniem	Zdecydowanie się zgadzam		Raczej się zgadzam		Ani się zgadzam, ani nie zgadzam		Raczej się nie zgadzam		Zdecydowanie nie zgadzam się		Brak danych	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Stosowanie antykoncepcji (prezerwatywy, środków hormonalnych itp.) jest czymś normalnym, świadczy o świadomym stosunku do prokreacji	48,5	57,0	29,5	26,4	12,9	9,1	3,0	3,3	0,0	0,0	6,0	4,2
Stosowanie pigułek „po”, które nie pozwalają na zaistnienie ciąży do trzech dób po stosunku, to dobre rozwiązanie w sytuacjach awaryjnych	23,5	35,5	31,8	27,3	18,9	13,2	9,1	9,1	4,5	8,3	12,1	6,7
Powinno się stosować naturalne metody planowania rodziny (kalendaryk małżeński, metodę owulacyjno-termiczną), tylko one pozwalają na zachowanie harmonii w związku i wspólną troskę o prokreację	8,3	9,9	18,2	21,5	31,8	28,9	18,9	16,5	12,9	17,4	9,8	5,8
Aborcja jest zabiegiem medycznym, który powinien być dostępny w sytuacjach koniecznych, np. ze względu na zagrożenie zdrowia i życia kobiety, poważne wady płodu	28,8	43,8	31,8	29,8	23,5	14,0	5,3	2,5	2,3	2,5	8,3	7,5
Nie powinno się dokonywać aborcji w żadnym przypadku; jest czynem złym moralnie, prowadzi do śmierci nienarodzonego dziecka	4,5	6,6	12,1	7,4	29,5	19,8	15,9	20,7	26,5	37,2	11,3	8,3

Oznaczenia: M – mężczyzna, K – kobieta

Źródło: opracowanie własne.

osoby wierzące i nieregularnie praktykujące oraz niewierzące, a także osoby po inicjacji seksualnej. Rygorystyczne, zgodne z normą religijną, przekonanie, że „nie powinno się dokonywać aborcji w żadnym przypadku, gdyż jest ona czynem złym moralnie, prowadzącym do śmierci nienarodzonego dziecka”, wsparła nieliczna grupa badanych (15,4%). O wiele częściej wyrażano brak akceptacji dla tej tezy (49,8%), przy czym bardziej krytyczni byli w tym przypadku mieszkańcy miast powyżej 500 tys. mieszkańców, a także osoby niewierzące oraz osoby po inicjacji seksualnej.

Stosunek do korzystania z usług seksualnych

Badanych spytano także o ich stosunek do seksu komercyjnego (tabela 5).

Tabela 5. Stosunek do korzystania z usług seksualnych, dane w %, N – mężczyźni 132, kobiety 121

W jakim stopniu zgadza się Pan/i bądź nie zgadza ze stwierdzeniem	Zdecydowanie się zgadzam		Raczej się zgadzam		Ani się zgadzam, ani nie zgadzam		Raczej się nie zgadzam		Zdecydowanie nie zgadzam się		Brak danych	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Korzystanie z usług seksualnych jest czymś normalnym, to jedna z możliwości zaspokojenia potrzeb seksualnych	13,6	3,3	26,5	17,4	31,1	28,9	20,5	24,8	6,8	24,8	1,5	0,8
Nie ma nic złego w sponsoringu (płaceniu za wynajem mieszkania partnerki(era), przekazywanie jej/jemu określonej kwoty pieniędzy miesięcznie itp.)	12,9	2,5	20,5	12,4	30,3	25,6	21,2	24,0	13,6	34,7	1,5	0,8

Oznaczenia: M – mężczyzna, K – kobieta

Źródło: opracowanie własne.

Respondenci wyrażali w tym zakresie zróżnicowane opinie, przy czym kobiety były istotnie bardziej rygorystyczne niż mężczyźni w ocenie zarówno usług seksualnych (49,6% vs. 27,3%), jak i specyficznej formy prostytucji, jaką jest sponsoring (58,7% vs. 34,8%). Istotnie częściej nie akceptują obu poglądów także badani, którzy są obecnie w związku, osoby głęboko wierzące i regularnie praktykujące oraz wierzące i regularnie praktykujące. Ciekawe wydaje się, że badani bardziej krytycznie ocenili sponsoring niż prostytucję.

Podsumowanie

Zakres doświadczeń seksualnych deklarowany przez badanych potwierdza ciągły wzrost odsetka osiemnastolatków podejmujących inicjację seksualną (Woynarowska i in. 1999; Mazur, Małkowska-Szcutnik 2011; Bulkowski i in. 2015). Warto jednak zauważyć, że ta tendencja nie jest tak wyraźna, jak się czasem zakłada, a skala doświadczeń seksualnych osób młodych dorosłych w Polsce w porównaniu z innymi krajami jest ograniczona, na co wskazują raporty prezentujące rezultaty badań prowadzonych zarówno w Europie, jak i na innych kontynentach (Ramiro i in. 2015; Wellings i in. 2006). Należy także odnotować, że młode kobiety częściej deklarują podejmowanie aktywności seksualnej niż młodzi mężczyźni, co – samo w sobie – jest jednym z najważniejszych dowodów zaistnienia zmian obyczajowych.

Badania pozwoliły na ustalenie kilku tendencji w opiniach badanych 18-19-latków dotyczących stosunku do aktywności seksualnej. Respondenci wspierają normy, które można określić jako składowe liberalnej obyczajowości seksualnej. Większość z nich nie próbuje utrzymywania dziewictwa do ślubu, natomiast próbuje seks przedmałżeński, uprawianie masturbacji, seks oralny, stosowanie gadżetów seksualnych, dostępność aborcji oraz stosowanie antykoncepcji, także antykoncepcji postkoitalnej w sytuacjach awaryjnych. Uzyskane rezultaty badań można uznać za dowód na to, że realizowana w polskich szkołach abstynencyjna edukacja seksualna nie jest efektywna. Badani prezentują poglądy dalekie od restrykcyjnego modelu etyki seksualnej, który jest przekazywany uczniom na zajęciach wychowania do życia w rodzinie (a także na lekcjach religii).

Płeć badanych jest ważnym czynnikiem różnicującym ich poglądy. Co prawda w kilku przypadkach, w których odnotowano dużą zgodność opinii (np. w odniesieniu do norm opisujących podejmowanie aktywności seksualnej w małżeństwie oraz stałym związku), wskazania mężczyzn i kobiet były podobne, to jednak stosunek respondentów i respondentek do większości norm poddanych ich ocenie różnił się co do skali aprobaty. Większy liberalizm młodych mężczyzn odnosi się, między innymi, do norm związanych z ryzykownymi zachowaniami seksualnymi. Kobiety istotnie częściej akceptują takie normy, jak: nie powinno się podejmować stosunków seksualnych z nowo poznaną osobą, należy unikać uprawiania seksu pod wpływem alkoholu w sytuacjach, w których zaburza on kontrolę nad własnym zachowaniem, nie powinno się uprawiać seksu po spożyciu narkotyków. Kobiety istotnie częściej wspierają także te normy, które dotyczą zdrowia seksualnego (stosowanie antykoncepcji, pigułek po, nakaz unikania seksu z nowo poznanymi osobami). Płeć respondentów różnicuje także ich opinie wyrażane w odniesieniu do norm mających związek z instrumentalnym traktowaniem partnera relacji seksualnych. Mężczyźni częściej aprobują normę,

która w sposób niezgodny z seksualną normą partnerską opisuje rolę kobiety – „w stałym związku kobieta ma obowiązek zaspokoić potrzeby seksualne partnera”, rzadziej wspierają normę „nie powinno się podejmować współżycia seksualnego bez głębszego zaangażowania uczuciowego”, a także rzadziej wyrażają brak aprobaty dla normy „nie powinno podejmować się jakichkolwiek zachowań seksualnych wobec partnera bez jego jednoznacznie wyrażonej woli”. Mężczyźni są także mniej rygorystyczni w ocenie korzystania z usług seksualnych oraz sponsoringu (co nie dziwi, gdyż to oni głównie z takich usług korzystają).

Pozostałe zmienne niezależne uwzględnione w toku analizy w mniejszym stopniu różnicują poglądy badanych (zwłaszcza miejsce zamieszkania) bądź wykazują zróżnicowanie poglądów tylko skrajnych kategorii osób (osoby głęboko wierzące i regularnie praktykujące vs. osoby niewierzące oraz osoby wierzące i niepraktykujące). Wykazano natomiast, że czynnikiem, który w wielu przypadkach różnicował opinie badanych, były ich doświadczenia związane z odbyciem inicjacji seksualnej oraz pozostawaniem w związku. Badani posiadający takie doświadczenia zazwyczaj prezentowali bardziej liberalny stosunek do norm związanych z aktywnością seksualną.

Bibliografia

- Arnett J.J. (2007), *Emerging adulthood, a 21st century theory: a rejoinder to Henry and Kloep*, „Child Development Perspectives”, t. 1, nr 2, s. 80-82.
- Bieńko M., Izdebski Z., Wąż K. (2016), *Edukacja seksualna w polskiej szkole. Perspektywa uczniów i dyrektorów*, Wydawnictwo Difin, Warszawa.
- Bulkowski K., Federowicz M., Grajkowski W., Kaczan R., Malinowska K., Marszał D., Męziński M., Poziomek U., Rycielski P., Walczak D., Wichrowski A. (2015), *Opinie i oczekiwania młodych dorosłych (osiemnastolatków) oraz rodziców dzieci w wieku szkolnym wobec edukacji dotyczącej rozwoju psychoseksualnego i seksualności. Raport z badania*, Instytut Badań Edukacyjnych, Warszawa.
- Conrad P. (1992), *Medicalization and Social Control*, „Annual Review of Sociology”, 18, s. 209-232.
- Erikson E. (2004), *Tożsamość a cykl życia*, tłum. M. Żywicki, Zysk i S-ka, Poznań.
- Gajda J. (2008), *Antropologia kulturowa. Kultura obyczajowa początku XXI wieku*, Impuls, Kraków.
- Giddens A. (2007), *Przemiany intymności. Seksualność, miłość i erotyzm we współczesnych społeczeństwach*, tłum. A. Szulżycka, PWN, Warszawa.
- Kluczyńska U. (2015), *Medykalizacja męskiej seksualności*, „InterAlia. Pismo poświęcone studiom queer”, 10, *Wymiary męskości*, U. Kluczyńska, K. Wojnicka (red.), s. 92-120.
- Kwiatkowska A. (1999), *Siła tradycji i pokusa zmiany, czyli o stereotypach płciowych*, w: *Męskość i kobiecość w perspektywie indywidualnej i kulturowej*, J. Miluska, P. Boski (red.), Wydawnictwo Instytutu Psychologii PAN, Warszawa, s. 143-173.
- Mazur J., Małkowska-Szkućnik A. (red.) (2011), *Wyniki badań HBSC 2010. Raport techniczny*, Instytut Matki i Dziecka, Warszawa.
- McNair B. (2004), *Seks, demokratyzacja pożądania i media, czyli kultura obnażania*, tłum. E. Klekot, Muza, Warszawa.

- Obuchowska I. (2003), *Adolescencja*, w: *Psychologia rozwoju człowieka*, B. Harwas-Napierała, J. Trempała (red.), PWN, Warszawa.
- Oleszkiewicz A., Senejko A. (2013), *Psychologia dorastania. Zmiany rozwojowe w okresie globalizacji*, PWN, Warszawa.
- Paprzycka E. (2010), *Ambiwalencja – analiza socjalizacji kobiet w perspektywie gender*, „Przegląd Socjologiczny”, t. 59/3, s. 33-53.
- Ramiro I., Windlin B., Nic Gabhainn S. et al. (2015), *Gendered trends in early and very early sex and condom use in 20 european countries from 2002 to 2010*, „European Journal of Public Health”, 25(suppl. 2), s. 65-68.
- Simon W. (2002), *Commentary on the Status of Sex Research. The postmodernization of Sex*, w: *Sexualities. Critical Concepts in Sociology*, vol. IV: *Sexualities and Their Futures*, K. Plummer (red.), Routledge, London-New York, s. 7-29.
- Słaboń A. (2001), *Problemy percepcji przemian obyczajowych*, „Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie”, nr 566, s. 47-56.
- Stadnik K., Wójtewicz A. (2009), *Anielice czy diablice. Dziewczęta w szponach seksualizacji i agresji w perspektywie socjologicznej*, Wydawnictwo Akademickie i Profesjonalne, Warszawa.
- Sułkowski B. (2011), „Społeczne ramy kultury” czterdzieści lat później. Pięć modeli komunikacji kulturowej, „Kultura i Społeczeństwo”, R. LV, nr 2-3, s. 5-35.
- Szlendak T. (2004), *Supermarketyzacja. Religia i obyczaje seksualne młodzieży w kulturze konsumpcyjnej*, Wydawnictwo Uniwersytetu Wrocławskiego, Wrocław.
- Środa M. (2006), *Postawy wobec seksu*, „Rocznik Lubuski”, t. 32, cz. 2, s. 61-74.
- Wąż K. (2010), *Znaczenie kultury popularnej w (re)konstruowaniu obyczajowości seksualnej*, w: *Kultura popularna – tożsamość – edukacja*, D. Hejwosz, W. Jakubowski (red.), Impuls, Kraków, s. 417-431.
- Wąż K. (2018), *Wybrane składowe obyczajowości seksualnej młodzieży. Poznawanie partnera*, „Rocznik Lubuski”, t. 44, cz. 1, s. 305-323.
- Wellings K., Collumbien M., Slaymaker E., Singh S., Hodges Z., Patel D., Bajos N. (2006), *Sexual behaviour in context: a global perspective*, „The Lancet Sexual and Reproductive Health Series”, 368(9548), s. 1706-1728.
- Woynarowska B., Szymańska M.M., Mazur J. (1999), *Wiedza i przekonania o HIV/AIDS. Zachowania seksualne. Raport z badań wykonanych w 1998 r.*, Katedra Biomedycznych Podstaw Rozwoju i Wychowania, Wydział Pedagogiczny UW, Warszawa.
- Wroczyński K. (2006), *Obyczaj*, w: *Powszechna encyklopedia filozofii*, A. Maryniarczyk (red.), t. 7, Polskie Towarzystwo Tomasza z Akwinu, Lublin.
- Zurbruggen E.L., Collins R.L., Lamb S., Roberts T.A., Tolman D.L., Ward M., Blake J. (2007), *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*, „American Psychological Association”, Washington, DC, <http://www.apa.org/pi/wpo/sexualizationrep.pdf> [18.10.2019].